

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології та педагогіки
Кафедра вікової та педагогічної психології
Кафедра загальної психології та психодіагностики**

Студентський науковий альманах

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі"
Рівне, 15-16 квітня 2010 р.)

Рівне, 2010

Студентський науковий альманах. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі". Рівне, 15-16 квітня 2010 р. – Рівне: РДГУ, 2010. – 198 с.

Редакційна колегія:

Павелків Р.В. - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології і педагогіки РДГУ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України – співголова;

Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор РДГУ, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України - співголова

Безлюдна В.І. - професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Корчакова Н.В. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Созонюк О.С. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Яцюк Н.О. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Матеріали обговорені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної ради психолого-природничого факультету РДГУ. Протокол № _____ від _____ 2010 р.

Третій рік життя - період інтенсивного психічного розвитку. Якщо раніше дитина не мислила себе окремо від звичних умов, відчувала себе злитою з оточуючими, називала себе ім'ям, говорила про себе в третій особі, то в трирічному віці це злиття дитини з оточенням несподівано зникає. Особистість вступає у той період, коли потреба в утвердженні та завоюванні своєї самостійності призводить до цілої низки конфліктів. Передусім це протиставлення себе оточуючим, яке здебільшого має негативний характер. Найчастіше дитина не має на меті нічого поганого - вона лише бажає випробувати власну незалежність, відчутти власне існування.

Розвиток самосвідомості після трьох років відбувається в напрямку дедалі більшого самоствердження особистості дитини, відбувається подальше накопичення пізнавального, афективного тавольового досвіду, що відбивається на диференціації самооцінок і зростанні їхньої адекватності.

У період від 7 до 12 років процес розвитку самосвідомості відбувається повільно, без помітних стрибків і криз. Накопичуються психічні резерви, що готують перехід самосвідомості до важливішої її генетичної форми в підлітковому віці [1].

Отже, розвиток самосвідомості відбувається у процесі вироблення у дитини потреби і вміння аналізувати і оцінювати свої дії і вчинки та використовувати ці оцінки для коригування своєї поведінки. Як зазначав Л. Виготський, розвиток самосвідомості охоплює приблизно ті ж стадії, що і розвиток вищих психічних функцій. Оскільки розвиток самосвідомості відбувається разом із розвитком суб'єкта, то він не припиняється протягом всього життя людини [2].

УДК 159.923.2

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО САМОРЕГУЛЯЦІЮ

Корольчук Ірина, студентка 4 курсу

Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.

Рівненський державний гуманітарний університет

Повсякденне життя переконує нас у тому, що фізичне самопочуття людини тісно пов'язане зі станом її психіки. Єдність тіла і психічного здоров'я відображена у відомому стародавньому вислові: «У здоровому тілі - здоровий дух». Характерною особливістю людської психіки є те, що вона може відволікатися від реальної дійсності і використовувати створені нею образи для психічної саморегуляції.

Усвідомлення людиною себе як особистості, тобто власних рис характеру, потенційних можливостей, дій і вчинків, їх мотивів і наслідків, своїх фізичних, інтелектуальних і моральних якостей, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності та інших людей, своєї діяльності і її значення для себе і всього суспільства називається самосвідомістю. На думку О.Леонтєва, до структури самосвідомості належать, по-перше, знання про себе, і по-друге, усвідомлення себе. Жоден з цих компонентів, взятий окремо, не вичерпує змісту поняття самосвідомість. Її ототожнюють з Я-концепцією особистості. Проте існує думка, що цього не можна робити, бо самосвідомість охоплює лише ту частину змісту Я-концепції, яка потенційно усвідомлюється людиною. Крім знань про себе, самосвідомість містить і процес та результат неперервного оцінювання людиною своїх станів і діяльності.

Прояви самосвідомості відзначаються різноманітністю форм:

- пізнавальний аспект психічної діяльності людини виявляється в самовідчуттях, самоаналізі, самооцінці ;
- емоційний- у скромності, самолюбстві ;
- вольовий- у самоконтролі, самодисципліні та інших властивостях [2].

Важлива роль у становленні самосвідомості людини належить самооцінці. Вона формується під впливом оцінного ставлення до людини з боку інших людей, при зіставленні своїх мотивів, цілей і результатів дій і вчинків із соціально встановленими нормами поведінки. Отже, самосвідомість виникає лише в умовах спілкування і спільної трудової діяльності людини з іншими людьми. Початок формування самосвідомості пов'язують з періодом, коли дитина починає виділяти себе з оточення, в її словнику з'являється займенник Я, внаслідок різних видач чого вона здійснює активне спілкування з дітьми та дорослими в х ігрової, предметно-знаряддевої, навчальної та трудової діяльності. Розвиток самосвідомості є основою становлення особистості. І.Кант стверджував: «Та обставина, що людина може володіти уявленням. про своє Я, безкінечно звеличує її над усіма іншими істотами, які живуть на Землі. Завдяки цьому вона особистість...» [1]. Виховання самосвідомості відбувається у процесі вироблення у дитини потреби і вміння аналізувати і оцінювати свої дії і вчинки та використовувати ці оцінки для коригування своєї поведінки. Як зазначав Л.Виготський, розвиток самосвідомості охоплює приблизно ті ж стадії, що і розвиток вищих психічних функцій. Оскільки розвиток самосвідомості відбувається разом із

розвитком суб'єкта, то він не припиняється протягом всього життя людини.

Саморегуляція - властивість усіх живих систем, що забезпечує їх доцільне функціонування. Рівень саморегуляції залежить від еволюційного розвитку організму, його організації і складності. Психічна саморегуляція як управління активністю організму, спрямоване на відображення навколишньої дійсності, відбувається в єдності її енергетичних, динамічних і змістових аспектів. У людини саморегуляція є здатністю керувати собою на основі сприймання і усвідомлення власних психічних станів і поведінки. Незважаючи на різноманітність проявів, саморегуляція має чітку структуру, яка поєднує:

1. Визначення суб'єктом мети своєї довільної активності;
2. Програму виконавських дій, узгоджену з умовами діяльності;
3. Неперервний контроль за ходом її реалізації;
4. Оцінку досягнутих результатів;
5. Рішення про необхідність корекції і характер корекційної діяльності.

За структурою саморегуляція є замкнутим контуром регулювання активності організму, який функціонує на основі інформації, носіями якої є психічні форми відображення дійсності (образи сприймання, уявлення, поняття). Психологічні механізми саморегуляції формуються в процесі становлення особистості. Ефективна саморегуляція можлива лише на певному рівні розвитку самосвідомості і пов'язана зі сформованим самопізнанням та розвинутою здатністю планувати свою поведінку і діяльність. Прийнята суб'єктом ціль не визначає однозначно умов для чіткого планування виконавського процесу. Навіть за однакових умов можливі різні способи досягнення поставленої мети. Залежно від індивідуальних особливостей суб'єкта, його звичок і особистісних якостей програма саморегуляції і процес її реалізації у різних людей відбувається неоднаково [2].

Отже, одним із важливих результатів, отриманих у дослідженні онтогенезу саморегуляції, є виявлення зв'язку між розвитком саморегуляції і розвитком мотиваційної сфери особистості, залежності ефективності регуляції дій від сили вартих за них мотивів.

Людина, як істота біосоціальна, постійно відчуває потребу жити у згоді з навколишньою дійсністю, зберігати і підтримувати рівновагу стану психіки як основи нормальної життєдіяльності та оптимальної соціальної адаптації. Цій меті служать різні механізми

психологічного захисту, які визначаються індивідуальними характеристиками особи. Впливаючи на індивідуальні особливості людини, можна цілеспрямовано тренувати і посилювати механізми психологічного захисту. Особливістю психологічного захисту є його неусвідомлюваність. Часто проявами психологічного захисту є самовиправдовування, забування, самонагорода, само вибачення тощо.

Література

1. *Феноменологія морального розвитку особистості.* / За ред. Р.В.Павелківа, Н.В. Корчакової. – Рівне, 2009. – 368с.
2. *Психологічна енциклопедія.* // Упор. О.М. Степанов. – Київ, 2006.

УДК 159.923.2

РОЗВИТОК МОРАЛЬНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Кравчук Яна, студентка 4 курсу

*Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.
Рівненський державний гуманітарний університет*

Важливим аспектом аналізу розвитку самосвідомості є вивчення особливостей саморегуляції в дошкільному та молодшому шкільному віці. Епоха дитинства - це важливий етап розвитку моральної саморегуляції. Показником є поява цілісної системи моральної саморегуляції. Моральна поведінка дитини інтегрується завдяки ієрархічній будові системи її регуляції та формуванню достатньо розвиненого Я-образу. Питання розвитку саморегуляції у зарубіжній психології висвітлені у роботах Е.Еріксона, К.Ізарда, Г.Крайга, З. Фрейда. Завдяки праці вітчизняних науковців встановлено якісні зміни розвитку саморегуляції в епоху дитинства, які відбуваються завдяки ускладненню Я-образу (Т.В.Єрмолова, М.І.Лисіна, Н.І.Непомняща, Т.І.Фещенко і С.Г.Якобсон). Саме завдяки розвитку Я-образу в цьому віці формуються “базові основи особистості” – узагальнені, стійкі, специфічні для даної особистості психологічні механізми, які проявляються в структурі діяльності, особистісних ставленнях, формах пізнання дійсності [2].

У молодшому шкільному віці вперше з'являється середовище, в якому значну роль відіграє моральна саморегуляція – спілкування з ровесниками як відносно автономна сфера життя дитини. Ускладнення соціального середовища та зростання вимог до поведінки дитини вимагають розвитку внутрішнього плану дій та волі як засобів

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3

Розділ 1. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОСВІДОМОСТІ

Багай Б., Павелків Р.В. Теоретичні аспекти становлення Я-концепції у молодшому шкільному віці.....4

Антонець О. Самосвідомість і її структура.....7

Бенедюк О. Шляхи самопізнання особистості.....10

Габрієль К. Образ фізичного «Я» як детермінанта індивідуального стилю поведінки в соціальних контактах.....13

Захарчук М. Генезис самосвідомості дитини.....15

Корольчук І. Розвиток уявлень про саморегуляцію.....16

Кравчук Я. Розвиток моральної саморегуляції у молодшому шкільному віці.....19

Кулаков Р. Самооцінка та рівень домагань як складові професійного самовизначення старшокласників.....21

Левшунова К. Дослідження саморегуляції.....25

Майстренко Є. Детермінація Я-концепції дитини.....28

Манзик О. Вимірювання самооцінки особистості.....30

Мариніч О. Особливості розвитку самооцінки у дошкільному віці.....32

Мартинюк Т. Психологічний аналіз розвитку самосвідомості особистості молодшого школяра.....35

Марчук В. Особистісна рефлексія як засіб активізації пізнавальної активності підлітків.....39

Онищук О. Загальна характеристика самопізнання як процесу.....42

Орел В. Цілі й мотиви самопізнання.....44

Осипчук О. Сфери і області самопізнання.....46

Пархомей К., Корчакова Н.В. Поняття Я-концепції.....48

Прит Т., Безлюдна В.І. Способи і засоби самопізнання.....50

Ревко Н. Розвиток самопізнання у дитячому віці.....53

Смоляк А. Феномен відношення людини до себе.....55

Тимощук С. Дитячо-батьківські стосунки та їх вплив на ставлення дитини до себе.....58

Ходневич Н., Безлюдна В.І. Формування Я-концепції дитини на різних стадіях розвитку.....61

Хомич І. Передумови формування самооцінки молодших школярів...63

Шпинюк В. Розвиток Его-ідентичності в дитячому віці.....66

РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ

Безлюдна В. Гендерні аспекти розвитку Я-фізичного на висхідному етапі онтогенезу.....	69
Беднарська І. Гендерна соціалізація особистості.....	71
Гірак І. Психологічний аналіз гендерних відмінностей адиктивної поведінки осіб юнацького віку.....	74
Забрідня О., Яцюк Н.О. Психологічний аналіз суб'єктивних чинників емоційного вигорання майбутніх педагогів (гендерні аспекти).....	81
Карнаух В. Гендерні аспекти формування адиктивної поведінки у підлітків.....	84
Корчакова Н. Усвідомлене батьківство як напрям психології самосвідомості.....	88
Князєва А. Особливості гендерного спілкування в дошкільному віці.....	91
Мартинюк В. Гендерні відмінності реагування на конфліктну ситуацію учнів старшого шкільного віку.....	93
Назарець Л. Динаміка розвитку пізнавальних інтересів підлітків з урахуванням гендерних відмінностей.....	96
Оксенчук О. Гендерні особливості уявлень студентів про відповідальне батьківство.....	100
Осьмак Л. Психологічні особливості тривожності жінок зрілого віку.....	103
Пінаєва М. Соціальна диференціація гендерної ролі.....	106
Руденко Н. Гендерні аспекти дослідження етнічної толерантності підлітків.....	109
Созонюк О. Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості дівчат-підлітків.....	111
Тендюк І. Особливості статево-рольових уявлень в дошкільному віці.....	114
Тоюнда О. Вплив сімейних традицій на ставлення молоді до проблем гендерної рівності.....	118
Ямницький О. Особливості формування гендерних схем у процесі статево-рольової соціалізації дітей.....	121

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ
Серія ПСИХОЛОГІЯ

Випуск 4

Заснований у 2008 р.

Відповідальні за підготовку збірника до видання – проф. Павелків Р.В.,
проф. Безлюдна В.І.

Комп'ютерна верстка Юрчук О.С.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та
педагогічної психології (к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі Рівненського
державного гуманітарного університету 33028 м. Рівне, вул.
С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Серія «Психологія». -
Випуск 4. - Рівне: РДГУ, 2010. — 197 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159.922:316.612

ББК 74.20